

Politiskt luftprogram

Antaget av förbundsstyrelsen 2021-06-06

Innehåll

Bakgrund	3
Politiskt luftprogram	3
Frisk luft – en förutsättning för god hälsa	3
Syfte och motiv	4
1. Höjda krav på luftkvaliteten	4
2. Stadsplanering med barn i fokus.....	5
3. Förbättrade luftkvalitetsmätningar och informationsinsatser	6
4. Säkrade pollenmätningar	8

Bakgrund

Verksamhetsplanen för 2021 tydliggör ett fokus på tre politiska områden, vård, luft och mat. Under 2020 antogs ett vårdpolitiskt program och ett intressepolitiskt program för matfrågor med konkreta politiska förslag vi önskar se inom områdena. Detta dokument är ett förslag till politiskt program för förbundets arbete med luftfrågor.

Politiskt luftprogram

Frisk luft – en förutsättning för god hälsa

Trots att svensk utomhusluft är bland de bästa i Europa orsakar luftföroreningar allvarliga konsekvenser för hälsa och liv. Varje år beräknas 7600 personer dö i förtid i Sverige till följd av hälsofarlig utomhusluft. Utöver dödsfall ökar även luftföroreningarna risken för att drabbas av bland annat cancer, hjärt-kärlsjukdomar, KOL, demens och astma. Barn är särskilt känsliga för dålig luft och 600 unga i varje årskull beräknas växa upp med nedsatt lungfunktion till följd av luftföroreningar. Personer med astma och allergi tillhör en grupp som är extra känsliga för luftföroreningar och forskning visar att luftföroreningar orsakar uppåt 1 200 akuta astmarealterande besök på sjukhus årligen. Flera studier konstaterar även att luftföroreningar ökar risken för att barn utvecklar astma.

Det är framför allt inandningsbara partiklar, kväveoxider, ozon och vissa organiska kolväten i luften som bidrar till uppkomst av olika hälsoproblem av luftföroreningar i Sverige. Uppmätta halter har minskat under lång tid, men trenden har avstannat. Det blir därför svårt att uppnå miljö kvalitetsmålen för olika delar av landet. Vägtrafiken är den största lokala källan till luftföroreningar i tätbebyggda områden. Trafiken släpper ut både avgaser och slitagepartiklar från fordon och vägbanor. Andra källor till ökade halter av luftföroreningar i utomhusluften är utsläpp från industri, energiproduktion och uppvärmning av bostäder med fasta bränslen samt sjötrafik i kustområden.

Partiklar anses i dag vara de luftföroreningar som påverkar människors hälsa mest. I Sverige överskrids ofta luftkvalitetsnormer för partiklar i storstadsregionerna. De allra minsta partiklarna, så kallade ultrafina partiklar, bildas vid förbränning av flytande eller fasta bränslen. Mekaniska processer som

vägslitage bildar grövre partiklar. I tätbebyggda områden är vägtrafik vanligen den största lokala källan och på starkt trafikerade gator kan halterna vara flera gånger högre än genomsnittet för tätorten. I vissa bostadsområden kan vedeldning också vara en viktig källa till höga partikelhalter. Stora utsläpp kommer även från industrier men ofta sker utsläppen på hög höjd och påverkar därför den lokala luftkvaliteten i liten grad och har även minskat de senaste decennierna.

Syfte och motiv

Astma- och Allergiförbundet tar fram detta program för att belysa varför Sveriges ambitioner för en ren och hälsosam utomhusluft behöver öka. Förbundet har tidigare arbetat med uteluften, men vi ser nu att området är aktuellt igen, bland annat på europeisk nivå i och med planer på uppdatering av EU:s luftkvalitetsdirektiv utifrån WHO:s kommande riktlinjer.

Frisk luft är viktig för alla vilket gör att vi förhoppningsvis kan engagera nya grupper, även om luftkvaliteten är särskilt viktig för känsliga grupper som barn och personer med astma. Vi ser också att det finns möjlighet och kan vara viktigt att samverka med nya organisationer och aktörer som arbetar med klimat- och miljöfrågor när det gäller utsläpp av pollen och luftföroreningar. Vi kan som förbund bli en viktig aktör som lyfter hälsoaspekter kopplat till uteluften och miljön.

Vi har identifierat fyra fokusområden som särskilt viktiga när det gäller uteluften och tagit fram förslag på konkreta insatser på nationell och lokal nivå. Våra prioriterade områden och förslag är:

1. Höjda krav på luftkvaliteten

Utomhusluftens kvalitet regleras idag genom gränsvärden (miljökvalitetsnormer) i luftkvalitetsförordningen. Miljökvalitetsnormerna har beslutats enligt EU-direktiv baserat på folkhälsoaspekter och politiska avvägningar. Känsliga grupper som barn och personer med astma beaktas inte i dagens gränsvärden. Sverige har även 16 miljömål som antogs av riksdagen 1999, bland annat målet "Frisk luft" om utomhusluft. Detta mål utformades utifrån kunskap om vad som då ansågs vara en lågrisknivå för människors hälsa. Miljömålen är inte rättsligt bindande utan utgör en inriktning för det långsiktiga politiska miljöarbetet. Målet "Frisk luft" har högre ställda krav på utomhusluften än luftkvalitetsförordningen, men ny kunskap om hälsorisker gör att även detta bör

ses över och uppdateras. Ny forskning visar på hälsoeffekter även vid låga nivåer av luftföroreningar. WHO kommer därför revidera sina rekommendationer utifrån aktuell forskning.

Vi vill därför se att:

- *Regeringen skyndsamt uppdaterar Sveriges luftkvalitetsförordning utifrån senaste kunskapen om luftföroreningars effekt på människors hälsa, inklusive barn och personer med astma, och kommande beslut från WHO och EU. Luftkvalitetsförordningen bör ses som en miniminivå.*
- *Regeringen förnyar miljömålet "Frisk luft" så att riktvärden sätts utifrån dagens kunskap om hälsorisker med luftföroreningar och att betydelsen av målet i exempelvis samhällsbyggnadsprocesser förtydligas.*

2. Stadsplanering med barn i fokus

Barn utsätts särskilt för luftföroreningar då de vistas mer utomhus än vuxna och är mer fysiskt aktiva. Forskning visar att barns exponering för luftföroreningar orsakar svåra hälsobesvär, bland annat kraftig nedsättning av lungfunktionen hos barn samt ökad risk för att utveckla astma och allergibesvär. Antalet akutbesök och inläggningar för astmabesvär hos barn kan även öka med 20–25 procent vid ökad exponering av framför allt små partiklar, kväveoxider och ozon. Andelen barn som bor i städer har ökat de senaste tio åren, en trend som förväntas fortsätta och en förtätning av städerna ökar även risken att utsättas för luftföroreningar. Det är därför viktigt att stadsplaneringen i större utsträckning bidrar till hälsosamma miljöer för barn. Strategisk stadsplanering har visat sig kunna minska förekomsten av luftföroreningar i städer mycket.

Stadsplanering börjar i kommunernas översikts- och detaljplaner. Plan- och bygglagen har bestämmelser om skyldighet att redovisa hur miljö kvalitetsnormerna ska efterlevas i översikts- och detaljplaner. Kartläggningar visar att även om luftkvalitet finns med i stadsplaneringen så varierar hanteringen kraftigt i olika kommuner. Det finns bland annat svårigheter i tolkning av miljö kvalitetsnormernas tillämpning i plan- och bygglagen, hur beräkningsmodeller för luftkvalitet ska användas och det saknas uppföljande processer. Planprocesser kan fortsätta trots att miljö kvalitetsnormer beräknas överskridas om kommunen har ett åtgärdsprogram för luftkvalitet.

Det saknas även råd och riktlinjer för hur skolor och förskolor ska tillämpa krav om god utomhusluft och barnanpassade gränsvärden för luftkvalitet.

Vi vill därför se att:

- *Regeringen ger i uppdrag till lämpliga myndigheter att ta fram praktiska vägledningar för kommuner och länsstyrelser så deras ansvar för att säkerställa god luftkvalitet i samhällsplanering tydliggörs. Myndigheterna bör få i uppdrag att utforma följande:*
 - en vägledning för hur kommuner ska behandla miljökvalitetsnormer i översikts- och detaljplaner.
 - råd och riktlinjer för hur hälsosam utomhusluft ska tillgodoses vid framtida och befintliga förskolor och skolor. Ansvarsfördelningen mellan huvudmän och kommuner bör förtydligas.
 - möjlighet och behov av att införa särskilda gränsvärden för luftkvalitet på platser där barn vistas under längre perioder, exempelvis skolgårdar, undersöks.
- *Kommuner och länsstyrelser arbetar för att stadsutveckling för en god luftkvalitet är grundläggande genom att:*
 - användning av befintliga styrmedel för bättre luftkvalitet utökas, särskilt i områden med bevisat sämre luftkvalitet. Exempel på styrmedel är miljözoner, dubbdäcksförbud och sänkt hastighetsbegränsning, mobilitetsplanering för ökad cykel och gångtrafik, stöd för utbyggnad av fjärrvärme, skrotningspremie för äldre vedpannor och skyddsavstånd till bostäder.
 - enklare åtgärder i stadsplanering (plantering av grönska, uppförande av skyddande staket m.m.) kommer på plats för att skydda platser där känsliga grupper, exempelvis barn vistas.
 - särskilt anpassade mätningar av luftkvalitet görs på platser där barn befinner sig ifall det råder osäkerhet om miljökvalitetsnormernas uppfyllelse.

3. Förbättrade luftkvalitetsmätningar och informationsinsatser

Kommunerna ansvarar för att regelbundet mäta luftkvaliteten i sin kommun och rapportera till Naturvårdsverket för att visa om luften uppnår miljökvalitetsnormernas krav. Om en eller flera

normer överskrids eller riskerar överskridas kan ett åtgärdsprogram behöva upprättas. Naturvårdsverket ansvarar för granskning och uppföljning av åtgärdsprogram.

Idag finns flera kommuner som inte rapporterar in kontinuerligt mätta värden, objektiva skattningar eller modelleringar av luftkvaliteten till Naturvårdsverket. 2018 saknades mätvärden från 74 av Sveriges 290 kommuner. Det försvårar samordning och efterlevnad av nationella mål och för invånarna att ta del av information om luftkvaliteten. För att befolkningen, särskilt extra känsliga individer, ska ges möjlighet att skydda sig från luftföroreningar är det viktigt med information om var och när dessa förekommer. Idag finns ett antal fasta mätstationer på vissa platser i kommuner, men då dessa är begränsade kan stora delar av befolkningen inte informera sig om luftens kvalitet. Det är viktigt att mätningar görs där halterna luftföroreningar är höga oavsett vad som är källan till luftföroreningarna, exempelvis trafik eller småskalig vedeldning. Naturvårdsverket föreslår förbättringar för luftkvalitetsmätningarna; bland annat ett nytt harmoniserat stöd för kommunernas mätningar och att en nationell modellering av luftföroreningshalter tas fram för att kunna beskriva luftmiljön där människor vistas, något som helt saknas i dag och som kan vara viktigt när detaljplaner tas fram.

Vi vill därför se att:

- *Regeringen ger i uppdrag åt en myndighet att utföra nationella modelleringar av luftkvaliteten. Modelleringen (beräkning av luftdata) bör:*
 - kartlägga förekomst av skadliga partiklar i tätorterna och utvecklingen över tid
 - användas som underlag i stadsutvecklingsprocesser för bedömning av miljö kvalitetsnormernas uppfyllelse.
- Insamlingen av luftkvalitetsdata från kommunerna förbättras. Det behöver ske genom bättre stöd, vägledning och tydligare krav till kommunerna:
 - alla kommuner utför standardiserade och regelbundna mätningar av luften genom utplacerade mätstationer.
 - Naturvårdsverket ges i uppgift att stödja kommunerna vid utplacering av mätstationerna så att placeringen görs på vetenskaplig grund. Placeringen behöver utformas för att särskilt kartlägga platser där människor befinner sig.

- Luftvårdsförbundens resurser för att samordna mätningar av luften i kommunerna stärks.
- en struktur för uppföljning av kommuner som inte rapporterar in regelbundna data kommer på plats. Kommuner som inte genomför luftkontroller bör slutligen få sanktioner.
- kommuninvånare ska ges god, tillgänglig och lättförståelig information om luftkvaliteten i området de bor. Informationen bör utgå från luftkvalitetsmätningarna.
- *Förstärkta åtgärdsprogram tas fram på platser med bevisat dålig luftkvalitet.*
 - Naturvårdsverket ges utökad befogenhet för att utforma och stödja kommuner i deras arbete med åtgärdsprogram för luftkvalitet.
 - redovisning av kommunens arbete med åtgärdsprogram görs årsvis till Naturvårdsverket.

4. Säkrade pollenmätningar

Andelen med pollenallergi i befolkningen ökar och runt 30 procent vuxna uppger att de har pollenallergi. Vid pollensäsong upplever 3 av 10 med pollenallergi stora svårigheter i sin vardag och beräkningar visar att de samhällsekonomiska kostnaderna som besvären orsakar i form av sjukfrånvaro och produktionsbortfall uppgår till många miljarder per år. I en ny opinionsundersökning (2021) svarar 8 av 10 med pollenallergi att de använder sig av prognoserna och nästan 4 av 10 tar stöd av prognoserna för att anpassa sin medicinering.

Ansvar för pollenmätningar (20 mätstationer) och prognoser ligger idag på flera olika huvudmän - Palynologiska laboratoriet vid Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm, Pollenlaboratoriet vid Göteborgs Universitet och Pollenlaboratoriet i Umeå AB. Det senare lades ner vid årsskiftet 2021 när den som ansvarat för mätningarna gått i pension och finansiering saknades. Detta har inneburit att större delen av norra Sverige står utan pollenprognoser.

Finansieringen av mätstationerna är antingen statlig, regional eller kommunal och bygger delvis på frivilliga samarbeten vilket gör årliga anslag mer osäkra. Naturhistoriska riksmuseet har haft en viss samordnande roll och ett litet anslagstillägg, men har inte något samlat nationellt uppdrag och saknar medel för finansiering av mätningar i hela landet. Enligt Naturhistoriska riksmuseet uppskattas kostnaden för 20–25 mätstationer till 12–15 miljoner kr årligen. Det utgör endast en bråkdel av den samhällsekonomiska kostnaden som besvär av pollen idag medför.

Vi vill därför se att:

- *Statlig finansiering av pollenmätningar införs i hela landet så att hela befolkningen har samma möjlighet att ta del av pollenprognoser.* Finansieringen av pollenmätningarna bör lösas i form av ett statligt anslag till en ansvarig myndighet. På sikt bör antalet mätstationer för pollen utökas från dagens 20 stationer till 25 stationer.
- *Ansvar för samordning av pollenmätningar och prognoser ges till en statlig myndighet.*
Myndighetens uppdrag bör omfatta:
 - att upprätta en långsiktig nationell hållbar modell för pollenmätningar.
 - ansvar för kontroll och prognosberäkningar utifrån pollenstationer som placerats ut på vetenskaplig grund.
 - upprätta ett samrådsorgan med intresseorganisationer och övriga aktörer som har insyn och kunskap om behovet av och användningen av pollenmätningar.